

Fejezetek a hadtörténelemből

Válogatás a Hadtörténeti esték 2006 és 2014 között elhangzott előadásaiból¹

10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.X109

A *Fejezetek a hadtörténelemből* 3. című tanulmánykötet a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Történettudományi Intézetében 2006. február 22. óta folyamatosan megrendezésre kerülő *Hadtörténeti esték* című előadássorozat egyik kiemelkedő állomása.

A kezdetek 2004 decemberéig nyúlnak vissza, amikor egyetemi hallgatók és oktatók közreműködésével megalakult a Magyar Hadtudományi Társaság Dél-Dunántúli Tagozata. A szervezet céljai között tűzte ki a hadtörténelmi tárgyú kutatások, rendezvények szervezését, amit 2005-ben, a második világháború befejeződésének 60. évfordulójára megrendezett had- és politikatörténeti konferencia és kiállítás is bizonyított. Ezt követően felmerült az ötlet, hogy egy állandó előadássorozatot kellene indítani az egyetemen, ami lehetőséget nyújt nemcsak történészeknek, oktatóknak, de egyetemi hallgatóknak is, hogy bemutassák hadtörténelmi témájú kutatásait. A kezdeményezés támogatásához az egyetem karának történettudományi intézete mellett a hallgatói önkormányzat is csatlakozott, így a 2005/2006-os tanév tavaszi szemeszterében újtára indult a *Hadtörténeti esték*, amely azóta is fórumként szolgál egymás kutatásainak megismeréséhez, és vár minden hadtörténelem iránt érdeklődőt. Az előadások változatos tematikája mellett minden szemeszter programjában tükröződött a szervezők alapkonceptiója, hogy tudományos fokozattal rendelkező oktatók, doktoranduszok és hallgatók egy rendezvényen szerepelhessenek. Ezáltal kialakult egy közösség, amelynek tagjai az előadások mellett folyamatosan kutattak, publikáltak, tudományos konferenciákon vettek részt.

Idővel felmerült az igény, hogy az elhangzott előadások írásos formában is megjelenjenek, hozzáférhetővé váljanak a szűkebb szakmai és tágabb nagyközönség számára. Ez vezetett ahhoz, hogy a Magyar Hadtudományi Társaság Dél-Dunántúli Tagozata (Tagozat) 2011-ben újtára indította a *Fejezetek a hadtörténelemből* című

---

¹ *Fejezetek a hadtörténelemből* 3. Válogatás a Hadtörténeti esték 2010 és 2014 között elhangzott előadásaiból. Bene Krisztián–Dávid Ferenc–Sarlós István (Szerk.), Magyar Hadtudományi Társaság, Pécs-Budapest, 2014. 302 o.

kiadványsorozatát, amelyben a Hadtörténeti esték előadásainak, bemutatott kutatási eredményeinek tanulmányra fejlesztett változatai jelentek, illetve jelennek meg. A Tagozat szervezésében megtartott magyar és egyetemes hadtörténelmi témájú előadások közül eddig mintegy kéttucatnyinak az írásos változatát adták közre. A sorozat első kötete a rendezvény korábbi előadásai közül 14 válogatott tanulmányt tartalmaz.² Ezt követte 2013-ban a második kötet, Bene Krisztián: *A Francia Antibolsevik Légión a keleti hadszíntéren* című, 320 oldal terjedelmű monográfiájának megjelenése.³ A most bemutatott, harmadik kötet 2014-ben látott napvilágot, és összesen tíz különböző hadtörténelmi témájú tanulmányt tár a közönség elé.

*

A kötet első tanulmánya a második világháború történetéhez kapcsolódik. Bene Krisztián⁴ *A Waffen-SS francia hadosztálya a pomerániai harcokban* című írása részletesen áttekinti a németekkel való együttműködést választó franciák egyik elitalakulatának katonai szerepvállalását a második világhétség alatt. A németek által megszállt Franciaországban 1943. július 22-én jelent meg az a rendelet, amely engedélyezte a francia állampolgároknak, hogy jelentkezzenek a Waffen-SS-be és annak kötelékében harcoljanak. A német hatóságok a toborzást Franciaországon túl kiterjesztették a Németországban dolgozó, francia állampolgárságú munkásokra, illetve a német fegyveres erők kötelékében már korábban szolgálatot vállalt francia katonákra is. A toborzókampány meglepő módon sikerrel járt. Noha az általános hadihelyzet egyértelműen kedvezőtlennek vált a németek számára, néhány hónap alatt több ezer fő jelentkezett a különböző toborzó irodákban. A jelentkezők döntő többsége fiatal munkás és diák volt, akikre nagy hatást gyakorolt a motorizált elitalakulathoz való csatlakozás lehetősége. Az újoncok átlagéletkora 18 év volt. A fiatalok számára jelentős hajtóerőt jelentett a francia belpolitikai helyzettől való menekülés is. A tanulmány kihagyhatatlan a francia hadtörténelem iránt érdeklődők számára, bemutatja a háború alatti francia katonai helyzet komplexitását is, amely olyan bizarr eseményeket eredményezett, mint a német egyenruhában a Vörös Hadsereg ellen harcoló francia katonák jelenléte a keleti hadszíntéren.

2 Fejezetek a hadtörténelemből 1. Válogatás a Hadtörténeti esték 2006 és 2010 között elhangzott előadásaiból. Bene Krisztián–Dávid Ferenc–Sarlós István (Szerk.), Magyar Hadtudományi Társaság, Pécs, 2011. 265 o.

3 Bene Krisztián: *A Francia Antibolsevik Légión a keleti hadszíntéren*. Fejezetek a hadtörténelemből 2. Magyar Hadtudományi Társaság, Pécs–Budapest, 2013. 320 o.

4 Bene Krisztián egyetemi adjunktus, a PTE BTK Francia Tanszék tanszékvezetője, az MTA köztestületének és a Magyar Történelmi Társulatnak tagja. Két monográfia jelent meg eddig a neve alatt. *A francia fegyveres kollaboráció a második világháborúban* című doktori disszertációjának francia nyelvű változatát Franciaországban adták ki: *La collaboration militaire française dans la Seconde Guerre mondiale*. Codex, Talmont St. Hilaire, 2012. 592 o. Második könyve a korábban már említett *A Francia Antibolsevik Légión a keleti hadszíntéren* (Fejezetek a hadtörténelemből 2.). A szerző a témával kapcsolatban számos magyar, francia, valamint angol nyelvű tanulmányt is publikált, mint például *A Vichy-kormány észak-afrikai háborús erőfeszítései a tengelyhatalmak oldalán a Trikolór légiótól az Afrikai falanxig*. In: *Aetas* 2013/1. 61–73. o.; *A Gestapo franciaországi tevékenysége és működése*. In: *Szakmai Szemle* 2013/3. 80–96. o.; *Collaboration militaire française pendant la Seconde Guerre mondiale: Des volontaires français dans la Waffen-SS 1943–1945*. In: *Verbum* 2010/2. 407–420.

Dávid Ferenc⁵ *A magyar katonai hírszerzés 1945-ös újjászervezése* című tanulmányában a második világháború utáni időszak egy kevésbé ismert fejezetét tekinti át. A magyar katonai hírszerzés szervezeti alapjainak második világháborút követő megalakulása a Magyar Honvédelmi Minisztérium, később a Magyar Honvédelmi Miniszter Katona Politikai Osztálya 1945 és 1947 közötti történetének részéhez köthető. A magyar katonai hírszerzés 1945-ös időszaka egy történetileg jól körülhatárolható időintervallumot és témát ölel fel. A tanulmány a mindenkori hatalom támaszául szolgáló államvédelmi szféra katonai ágával, azon belül is a katonai hírszerző szolgálat 1945. márciusi megalakulása és első, 1945. szeptemberi feloszlata közötti hónapok eseményeivel foglalkozik. Az ügyesen megszerkesztett szöveg elsődleges forrásokon alapul és hiánypótló információkkal szolgál mindenki számára. A szerző a téma szempontjából releváns hazai levéltári kutatásokat folytatott a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltárában és az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárában, míg a külföldi forrásgyűjtést a londoni National Archivesban és a washingtoni National Archives and Records Administrationben végezte. A tanulmány a magyar katonai hírszerzés második világháborút követő újjászervezésének történetéhez, az 1945 után kialakult államvédelmi struktúra megismeréséhez nyújt alapot. A terjedelmes és informatív jegyzetapparátussal alátámasztott munka hozzájárult a kötet egyébként is magas színvonalához.

Farkas István Gergő⁶ *Távrolról jött harcosok. A római hadszervezet bemutatása a cohors II és IV Tungrorum ∞ vexillatio dislocatióján keresztül* című tanulmánya a római kori Raetia tartományba kalauzolja el az olvasót. A tartomány területét Kr.e. 15-ben annektálta a Római Birodalom, amikor Augustus császár két hadvezére – Tiberius, a későbbi császár és öccse, Drusus – révén egy nagyszabású hadjáratsorozatban az Alpoktól az Északi-tengerig fennhatósága alá vonta az ottani germán népeket. A római tartományok között Raetia kiemelt katonai szereppel bírt, földrajzi helyzeténél fogva felügyelte az Itáliát a Duna-vidékkel összekötő alpesi átjárókat, így közvetlenül biztosította a Római Birodalom központjának, az itáliai félszigetnek a védelmét. A szerző bemutatja a tartomány hadtörténetét, miközben felhasználja a rendelkezésre álló írásos forrásokat és a térségben végzett régészeti ásatások eredményeit is annak érdekében, hogy fény derüljön két római katonai alakulat korábban alig

-
- 5 Dávid Ferenc a Pécsi Tudományegyetem és a Nemzeti Közszolgálati Egyetem oktatója. *A magyar katonai titkosszolgálatok megszervezése. A HM Katona Politikai Osztály szervezete, feladata és működése, 1945–1947* című doktori disszertációját 2015-ben védte meg a PTE BTK Történettudományi Intézetében. Legfőbb kutatási területe: a magyar katonai hírszerzés és elhárítás szervezete és működése az 1945 és 1950 közötti időszakban. Hasonló történelmi írásait lásd: *A magyar katonai hírszerzés és elhárítás második világháborút követő megszervezésének körülményei*. In: Sereg Szemle 2012/4. 175–188. o.; „Fából vaskarika”, *avagy: a magyar katonai államvédelmi szervek 1945 utáni újjászervezésének jogi és szervezeti alapjai*. In: Nemzetbiztonsági Szemle 2014/1. 114–132. o.; *A magyar katonai rádiófelderítés második világháborút követő újjászervezésének szervezeti alapjai 1945–1947*. In: Felderítő Szemle 2014/3. 108–121. o.
- 6 Farkas István Gergő a PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola *A Kárpát-medence és az antik világ népeinek története, kultúrájuk és kapcsolataik az ókorban* doktori program hallgatója. Diplomás régész, közgazdász. Kutatási területe a római határvédelem és segédcsoportok történelme és régészete, valamint a latin epigráfia. A témában több tanulmánya is megjelent: *Egy legio jelenlétének társadalmi és gazdasági hatása a tartományra: A legio III Italica nem katonai szerepe Raetiában*. In: Res Militares Antiquae: Ókori Hadtörténelmi és Fegyvertörténelmi Konferencia Tanulmányai, Pécs, 2013. 35–58. o.; *Roman Stamped Tiles from Dunaszekcső (Baranya county, Hungary)*. In: Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae 53. 2014. 101–132. o.

ismert történetére. A cohors II Tungrorum és a cohors IV Tungrorum raetiai jelenlétük alatt az Eining (Abusina), illetve a Faimingen (Febianis) melletti segédcsoport-táborban állomásoztak. Raetiába helyezésük idején már mindkét csapat ezres létszámú volt (milliaria), és mindkettő egység nevének állandó eleme volt a „vexillatio” kifejezés, amely kitétel arra utal, hogy nem a teljes létszámú egység állomásozott a tartományban, hanem egy alacsonyabb létszámú, a hagyományos segédcsoportokkal szemben átmenetileg létrehozott részegység.

Farkas Péter⁷ *Nobilium iobagionum exercituantium. Szempontok az egyházi nemesség tatárjárás utáni történetéhez* című tanulmányában a fegyverforgató nemesség egy különleges csoportjának helyzetét vizsgálja meg a 13. század második felében, a vonatkozó szakirodalom és a korabeli források alapján. A magyar történetírás első alkalommal a 19. század közepén tesz említést az egyházi nemesekről, akikre a magyarországi főpapok fegyveres egységeinek alkotóelemeiként tekinthetünk. Az egyházi nagybirtokokon – elsőként a bencés apátságok birtokain – a 11. századtól találkozunk fegyveres szolgálatot ellátó egyházi személyekkel. A szerző tanulmányában kifejti, hogy az egyházi nemesség fő kötelessége a katonai szolgálat teljesítése volt, a kezdetben fellelhető *miles* kifejezés is erre utal. A királyi hadjáratban való részvétel elsődleges szolgálatuknak számított, mindezek mellett más fegyveres szolgálatot is jelentett, mint például a különböző fontos egyházi személyek fegyveres kíséréte. Az egyházi nemeseknek a kondicionárius népektől eltérő privilegizált helyzetük katonai szolgálatukból következett, ezért hadi érdemeikért való jutalmazásuk nem volt jellemző. Az egyházak zászlói alatt a főpapok személyéhez kötődő *serviensek* is hadakoztak, akik viszont gyakran kaptak adományt a harcban szerzett érdemeikért. Noha a tárgyalt korszak forrásai nem túl bőségesek, a szerzőnek mégis sikerült számos érdekes következtetést levonnia, amelyek alapvetően új információkat is hordozhatnak a téma iránt érdeklődők számára.

A középkor hadtörténetével foglalkozó tanulmányok között kell említenünk Fedeles Tamás⁸ *Bécsi levelek a nándorfehérvári diadalról* című írását. A szerző Johannes Goldner Nándorfehérvár 1456-os ostromával foglalkozó leveleit mutatja be, aki Bécsből informálta ismerőseit az eseményekről. Az oszmánok előretörését és feltartóztatását Európa-szerte nagy érdeklődés övezte, amelynek kétségkívül az egyik legkiemelkedőbb eseménye a nándorfehérvári diadal volt. A túlnyomórészt magyarokból álló keresztény csapatok győzelme élénken foglalkoztatta a kortársakat, így a hivatalos

7 Farkas Péter a PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola *A Kárpát-medence és a szomszédos birodalmak 600–1700* doktori program hallgatója. Kutatásainak homlokterében a középkori magyar had- és társadalomtörténet áll, disszertációjának témáját a veszprémi, valamint a győri püspökség és káptalan egyházi nemességének története adja. Hasonló történeti írását lásd: *Bíráskodás a veszprémi püspökség egyházi nemesei felett a 14. században*. In: Kutatási füzetek 19. A PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola kiadványsorozata, Pécs, 2013. 85–105. o.

8 Fedeles Tamás habilitált egyetemi docens, 2004-től a PTE BTK Történettudományi Intézet Középkori és Koraújkori Történeti Tanszékének oktatója, a Történeti Segédtudományok Szeminárium, valamint a PTE Egyháztörténeti Kutatóközpont vezetője. Kutatási területe a késő középkori magyar történelem, ezen belül az egyház-, társadalom-, had-, és várostörténet. Számos monográfia, tanulmány és szakcikk szerzője. Főbb munkái: *A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354–1526)*. Pécs Története Alapítvány, Pécs, 2005. 481. o.; *„Eztán Pécs tűnik szemünkbe”. A város középkori históriája 1009–1526*. Pro Pannonia Kiadó, Pécs, 2011. 198. o.; *A király és a lázadó herceg. Az Újlaki Lőrinc és szövetségesei elleni királyi hadjárat (1494–1495)*. Szegedi Középkorász Műhely, Szeged, 2012. 256. o.

jelentések, diplomáciai iratok, pápai bullák mellett a magánlevelezésben is helyet kapott. Goldner személye azért is érdekes, mert a kutatások szerint a magánszemélyeket tekintve tőle maradt fenn a legtöbb beszámoló – szám szerint négy levél – Nándorfehérvár 1456-os ostromáról. A szóban forgó levélíró a nyugat-csehországi Cheb városából származott. 1445-ben iratkozott be a bécsi egyetem jogi fakultására, ahol az 1456/1457-es tanév téli szemeszterében kánonjogi doktorátust szerzett. Goldner – levelei tanúsága szerint – 1456-ban a bécsi Szent István-templom dékánja, majd 1457-től egészen haláláig a regensburgi székeskáptalan tagja volt. Az ostromról szóló hírek a legkülönbözőbb csatornákon keresztül áramlottak Európa-szerte, és a korabeli információs hálózat egyik csomópontja történetesen Bécs volt. Johannes Goldner tehát könnyen értesülhetett a keresztény seregek meglepő győzelméről. A tanulmány külön erenye, hogy függeléke az olvasó elé tárja az eredeti, latin nyelvű leveleket is.

Kajtár István⁹ *Lepanto, 1571. október 7. A kereszt és a félhold tengeri ütközete* című írásában a kora újkor egyik meghatározó jelentőségű tengeri ütközetét mutatja be, az 1571-ben lezajlott lepantói csatát. A keresztények flottája és a török hajóhad összecsapása a tengeri háborúk történetének talán legnagyobb gályacsatája volt. A mediterrán térségben a 16. században lényegében az Oszmán Birodalom állandó terjeszkedése, a spanyolok érdekérvényesítésre törekvése, továbbá a Velencei Köztársaság kereskedelmi politikája határozta meg a tengeri stratégiai erővonalakat és preferenciákat. Az 1566-ban megválasztott V. Pius pápa tisztában volt azzal, hogy a törökök ellen csak nagyhatalmi összefogás érhet el sikereket. 1571. május 19-én létrejött a Szent Liga: Spanyolország, Velence és a pápai állam, félretéve érdekellentéteiket, a török elleni defenzív és offenzív katonai fellépésre szövetkezett. A közös flotta kétszáz gályából, száz szállítóhajóból állt, a közös haderőt 50 ezer gyalogos és a szükséges mennyiségű ágyú felvonultatása egészítette ki. A tanulmány nem csupán a stratégiai helyzetet és az ütközetet elemzi részletesen, de kitér az abban résztvevő hajótípusokra és hadvezérekre is, amelyek kulcsfontosságú szerepet játszottak a döntő pillanatokban. Az események végkimenetele kisebb csodának tűnt a kereszténység számára, hisz a török tengeri haderő Lepantónál szinte teljesen megsemmisült. A sok részletet bemutató, bőséges illusztrációval és térképpel rendelkező írás különleges olvasmány a téma iránt érdeklődők számára.

A következő tanulmány az újkor hadtörténete iránt érdeklődőket örvendeztetheti meg. Sarlós István¹⁰ *Az első német hadiflotta története 1848–1853* című munkája

9 Kajtár István az MTA doktora, a PTE ÁJK Jogtörténeti Tanszék tanszékvezető egyetemi tanára, a PTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola alapító törzstagja. Kutatási területei: a modern állam kialakulásának fejlődése; a tengerek és a tengeri háborúk jogtörténete; jogi kultúrtörténet; önkormányzati jogtörténet. Számos jogi tárgyú monográfia, egyetemi tankönyv és hadtörténeti témájú tanulmány szerzője, mint például a *Német segédcirkálók a második világháborúban: A tengeri kaméleonok*. In: Rubicon 1999/5–6. 82–83. o.; *A császári és királyi haditengerészet jelképei – jogtörténeti háttérrel*. In: Jura 2007/2. 184–188. o.

10 Sarlós István az MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára bajai részlegének levéltárosa, a PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola *Európa és a magyarság a 18–20. században* doktori program hallgatója. Kutatásai kiterjednek egyrészt a Duna menti kisvárosok két világháború közötti gazdaságtörténetére, másrészt a 19–20. századi német haditengerészet történetére. Hasonló történeti írásait lásd: *A német flotta a kezdetektől 1905-ig*. In: Hajózástörténeti Közlemények 2006/4. 2. o.; *A német haditengerészet kereskedelmi háborúja az első világháborúban*. In: Fejezetek a hadtörténelemből 1. Válogatás a Hadtörténeti esték 2006 és 2010 között elhangzott előadásából, Magyar Hadtudományi Társaság, Pécs, 2011. 195–210. o.

a német hadiflotta megalapításával, történetével és gyors leszerelésével foglalkozik a 19. század közepén. Poroszország korábban geostratégiai helyzetéből adódóan nem volt ráutalva a partvédelmi feladatokon túlmenő hadiflottára, ezért a nagy hagyományokkal rendelkező és sikert sikerre halmozó szárazföldi hadsereg mellett a haditengerészet időszakos és jelentéktelen szerepet töltött be. A fennálló helyzeten az 1848-as forradalmi hullám változtatott, legfőképpen annak külpolitikai eseményei. 1848. április 29-én kitört az első schleswig-holsteini háború, amely során a dán flotta blokád alá vette az észak-német kikötővárosokat. Hatására a frankfurti alkotmányozó nemzetgyűlés 1848. június 14-én megalapította a német hadiflottát, hatmillió tallért szavazott meg kiépítésére, és létrehozta a Haditengerészeti Bizottságot. A flottát a törvény egyszerűen „deutsche Marine” néven említi. A háború egyetlen tengeri ütközetét – a helgolandai csatát – 1849. június 4-én vívták meg, amely után a dán flotta visszavonult, a német városokra nehezedő kereskedelmi blokád pedig megszűnt. Később a szárazföldi dimenzióban gondolkodó német államok politikai vezetői nem értették meg a haditengerészet jelentőségét, ezért 1853. március 31-én a hadihajókat leszerelték. E döntésük a korábbi évek munkáját ugyan megsemmisítette, de Adalbert porosz herceg az 1850–60-as években hozzákezdett egy új stratégiai irányvonal megvalósításához, és lerakta a német császári hadiflotta alapjait.

Szalánczi József Krisztián¹¹ *A Brit Birodalom előretolt „antarktisi” helyőrsége* című írásában az Atlanti-óceán déli térségében fekvő Falkland-szigetek stratégiai és katonai jelentőségét mutatja be, elsősorban Nagy-Britannia 20. századi dél-atlanti politikája tükrében. A Horn-foktól mintegy 480 mérföldre, északkeletre fekvő szigetcsoport körüli brit–argentín szuverenitási vita kezdete 1833-ra datálható, a szigetek azóta – Argentína által el nem ismert módon, és az 1982-es háború időszakát leszámítva – *de facto* Nagy-Britannia fennhatósága alatt állnak. A szigetek földrajzi elhelyezkedésükből kifolyólag kiváló támpontként használhatóak a térség katonai kontrolljára, így mindenkori birtokosa felügyeletet gyakorolhat a dél-atlanti körzet óceáni területei, valamint a Csendes-óceán irányába tartó, illetve onnan érkező hajóforgalom felett. A tanulmányban a szerző rávilágít arra is, hogy a Falkland-szigetek Nagy-Britannia számára a Déli-sarkvidék kapuját jelenti, amely abban az esetben, ha az 1959-ben megkötött Antarktisz-egyezmény a jövőben bármilyen oknál fogva érvényét veszíti, komoly érvként szolgálhat egy új területi felosztás esetén. A Falkland-szigetek minden kétséget kizáróan az 1982-es események révén tettek szert világhírnévre, és kerültek egy röpké pillanatra a történelem színpadára. A háború óta a brit kormány semmilyen konzultációra nem hajlandó a kérdésben. Arra, hogy az Egyesült Királyság önszántából bármiféle engedményt tegyen Argentína számára a terület szuverenitásával kapcsolatban, elenyésző az esély.

---

11 Szalánczi József Krisztián a PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola *Európa és a magyarság a 18–20. században* doktori program hallgatója, aki disszertációjában az 1938–39-es német Antarktisz-expedíció nemzetközi és katonai vonatkozásaival foglalkozik. A témával kapcsolatban több írása is megjelent: *Az 1938–1939-es német Antarktisz-expedíció katonai vonatkozásai*. In: Kutatási füzetek 20. A PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola kiadványsorozata, Pécs, 2013. 217–239. o.; *The French Segment of Antarctica: The question of sovereignty over Adélie Land in 1924*. In: *Entre coopération et antagonismes*, Talmont St. Hilaire, 2014. 121–130. o.

Szóts Dániel¹² *Az oszmán haditevékenység akcióradiusza a szulejmáni korszakban (1521–1566)* című tanulmánya egy régi kérdéskört jár körbe történelmi alapossággal, nevezetesen, hogy az Európa belseje felé indított török hadjáratoknak volt-e szükség szerű végpontja, amelyen logisztikai és egyéb okokból nem haladhattak túl. A régóta fennálló kérdést a tanulmány szerzője a történettudományban lefolytatott viták és számítások részletes bemutatásával ismerteti, majd von le következtetést. A török hadjáratok hatósugarát döntően a felvonulási idő, a hadműveleti idő és az ellenfél ellenállása határozta meg. A hadjáratokat tavasszal, április végén – május közepén indították meg. A felvonulási idő legjobb esetben is kb. két és fél – három hónap volt, ami nagyban függött attól, hogy mekkora volt a felvonulási terület. A hadműveletekre – a szulejmáni korszak legsikeresebb hadjárataiban, amikor a sereget sikerült hamar összegyűjteni és a lehető legkorábban megindulni – kb. két és félhónapnyi idő maradt. A hadjáratokat pedig hagyományosan *Kászim* napjáig, október 26-ig kellett befejezni. Elméletileg három és fél hónapnyi hadműveleti idő is elérhető lett volna, de éppen e korszak megnövekedett felvonulási területe miatt ezt már csak nagyon nehezen és ritkán érhették el. Az Oszmán Birodalom nem tudta teljes egészében elfoglalni a középkori Magyar Királyság területét, csak annak mintegy harmadát sikerült meghódoltnia. A Szulejmán halálát követően megkötött drinápolyi békében (1568) rögzített határokat az azt követő, több mint egy évszázadban a török nem tudta lényegesen kiterjeszteni. A tanulmány számos térképet is tartalmaz, szemléltetve a korszak egyes hadjáratait.

A második világháború történetéhez kötődő tanulmányok között kell említenünk Takács Gyula¹³ *Julier Ferenc második világháborúhoz kapcsolódó tanulmányai a Magyar Szemle*ben című írását, amelyben a szerző a Magyar Szemle hasábjain keresztül mutatja be Julier Ferenc szakírói munkásságát. Julier Ferenc (1878–1944) hivatásos katonatiszt és katonai szakíró volt, aki az első világháború idején szolgált a cs. és kir. Pflanzler-Baltin hadseregcsoport parancsnokságán, a Honvédelmi Minisztériumban, továbbá ő volt a Bruszilov-offenzíva kezdetén a 11. honvéd lovashadosztály vezérkari főnöke. A Tanácsköztársaság idején a III. hadtest vezérkari főnökeként részt vett a felvidéki hadjáratban, majd Stromfeld Aurél utódjaként a magyar Vörös Hadsereg vezérkari főnöke lett. Lemondását a tiszai ellentámadást követően nyújtotta be. Később, a Tanácsköztársaság idején betöltött szerepe miatt indított eljárások során személyét ugyan igazolták, de honvédségi állományba nem vették. 1921-ben nyugállományba helyezték, végül 1930-ban nyugalmazott ezredessé léptették elő. Julier Ferenc az 1930–40-es években számos tanulmányt, cikket publikált a korabeli hadviselésről, hadtudományról. Élénk érdeklődéssel figyelte és elemezte a haditechnikai

12 Szóts Dániel 2014-ben diplomázott a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar történelem diszciplináris mesterszakán.

13 Takács Gyula a PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola *Európa és a magyarság a 18-20. században* doktori program hallgatója, aki kutatásai során elsősorban a Tanácsköztársaság politika- és hadtörténelmével foglalkozik. Korábbi írásait a témával kapcsolatban lásd: *Magyarország honvédelmi vonatkozású nehézségei 1918–1919-ben*. In: Fejezetek a hadtörténelemből 1. Válogatás a Hadtörténelmi esték 2006 és 2010 között elhangzott előadásaiból, Magyar Hadtudományi Társaság, Pécs, 2011. 211–232. o.; *A magyar Vörös Hadsereg honvédelmi harca 1919-ben*. In: Kutatási füzetek 17. A PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola kiadványsorozata, Pécs, 2011. 351–377. o.

és katonapolitikai változásokat, amelyek alapján számos helytálló következtetést vont le. Művei a hadviselés törvényszerűségeinek érvényesülését mutatták be, ezért általában nem a tárgyi részletesség volt az elsődleges szempont, hanem az előzmények, fő jellegzetességek és tanulságok ismertetése. Írásaiban a szakember nézőpontjához ragaszkodott, ugyanakkor közérthető stílusa megkönnyítette a katonai kérdésekben járatlan olvasók helyzetét.

* * *

A *Fejezetek a hadtörténelemből 3.* című tanulmánykötet írásai többnyire igen gördülékenyek, ennek köszönhetően olvasmányosan nyújtanak szakszerű tájékoztatást a szakmai és a nagyközönség számára egyaránt. A tudományos elvárásoknak megfelelően a tanulmányokat pontos, hivatkozásokat és kiegészítő megjegyzéseket tartalmazó lábjegyzetek kísérik. A bibliográfiákkal együtt ezek további útmutatásul szolgálhatnak az olvasó számára a vonatkozó alapvető szakirodalom tekintetében. A kiadvány végén képmelléklet kapott helyet, amely a korábbi kötetek borítói mellett az előadások hangulatát megörökítő fotókat tartalmaz. A képmelléklet előtt időrendi sorrendben felsorolásra került a Hadtörténelmi esték 2006 és 2014 között elhangzott valamennyi előadása. A kiadvány a szerzők rövid bemutatása mellett angol, német és francia nyelvű tartalomjegyzéket is tartalmaz.

A kötetről összegzőképpen elmondható, hogy érdekes és hasznos olvasnivalóként szolgálhat mindenki számára, aki érdeklődik a Tagozat rendezvénysorozata és a hadtörténelmi kutatások legújabb eredményei iránt.

Kult László